

25 MAART 2015

HET RAAK-PRINCIPE IS VERSTANDIG ADVIES TEGEN GEWELD BIJ OVERVALLEN

Foto: Inge van Mill

Wim Bernasco, Marie
Rosenkrantz
Lindegaard

Slachtoffers die weerstand bieden bij een overval lopen een groot risico op letsel. Politie en brancheverenigingen hebben dan ook een duidelijk advies aan slachtoffers. Pleeg geen verzet en voldoe aan gestelde eisen. Wim Bernasco en Marie Rosenkrantz Lindegaard laten aan de hand van onderzoek zien dat dit advies zinvol is en onnodig letsel kan voorkomen.

Overvallen zijn voor slachtoffers ingrijpende en soms traumatische gebeurtenissen. Het gebeurt onverwacht, de dreiging is groot en er komt vaak geweld aan te pas. De bestrijding van gewelddadige vermogenscriminaliteit (straatroof, woningoverval en overvallen in de detailhandel) geniet dan ook landelijk en lokaal prioriteit.

GEVOLGEN VOOR SLACHTOFFERS

Incidenteel vinden er overvallen plaats waarbij de daders er met veel buit vandoor gaan. In de regel is de financiële schade echter gering. De materiële schade is vaak ook eenvoudiger te compenseren dan het psychische en lichamelijke letsel dat slachtoffers kunnen oplopen. De onverwachte bedreiging en het plotselinge geweld laten bij slachtoffers veel sporen na. Zeker wanneer zij ook lichamelijk letsel hebben opgelopen.

MAATSCHAPPELIJKE ONRUST

Overvallen hebben niet alleen veel impact op slachtoffers en de mensen in hun directe omgeving, zoals omstanders, collega's, familie, vrienden en buurtbewoners. Ook daarbuiten zorgen zij voor maatschappelijke onrust. De angst voor criminaliteit berust voor een belangrijk deel op de vrees om overvallen te worden. Dat geldt zowel voor de detailhandel en de horeca als onder de bevolking.

HET RAAK-PRINCIPE

Om letsel bij slachtoffers en omstanders te voorkómen adviseert de politie om bij overvallen volgens het RAAK-principe te handelen.

RAAK staat voor:

- Rustig blijven;
- Accepteer de situatie;
- Afgeven van geld of goed;
- Kijken hoe de dader er uitziet.

De eerste 3 elementen van dit advies zijn erop gericht om de overvallers ervan te weerhouden tegen slachtoffers of omstanders geweld te gebruiken. Het laatste is primair bedoeld voor de opsporing van de daders. Het RAAK-principe is specifiek gericht op de detailhandel. De brancheverenigingen onderschrijven het. De politie adviseert slachtoffers van andere overvallen, zoals woningovervallen, overigens ook om volgens het RAAK-principe te handelen.

BEDREIGING EN GEWELDGEBRUIK

Niet alle overvallen gaan gepaard met daadwerkelijk lichamelijk geweld jegens de slachtoffers. Soms blijft het bij een bedreiging. In andere gevallen komt het wel tot geweld, soms tot extreem geweld. Wat kenmerkt situaties waarin overvallers geweld gaan gebruiken? Heeft dat iets te maken met de aanwezigheid van meerdere daders, met omstanders, of met de reacties van slachtoffers? En op welk moment gaan de daders over tot gebruik van geweld?

WEERSTAND DOOR SLACHTOFFERS

In een onderzoek in opdracht van Politie en Wetenschap hebben wij met ruim 100 overvallers gesprekken gevoerd. Zij hebben in detail de gang van zaken tijdens door hen gepleegde overvallen beschreven. De uitkomsten laten zien dat het gebruik van geweld meestal te maken heeft met weerstand door slachtoffers. Al gaat het in 1 op de 3 gevallen uitsluitend om verwachte weerstand. Want als overvallers verwachten dat hun slachtoffers weerstand zullen bieden, gebruiken ze geweld juist. Daarmee willen ze voorkómen dat slachtoffers de kans krijgen zich te verzetten.

Als slachtoffers als
streetwise worden
gezien, verwachten
overvallers dat zij
weerstand zullen
bieden

In 2 van elke 3 gevallen begint een overval
echter zonder geweld. Daders eisen van
de slachtoffers, onder bedreiging met
geweld, dat deze geld of waardevolle
voorwerpen afgeven. Of dat zij de
overvallers toegang verschaffen tot de
ruimte waar de beoogde buit is
opgeslagen. Overvallers kunnen wel

tijdens het verdere verloop van de overval geweld gebruiken. Dat hangt
vooral af van de vraag of slachtoffers snel en zonder voorbehoud aan de
eisen van de overvallers kunnen voldoen. Zelfs lichte vormen van
weerstand (afwachten, discussie aangaan, om hulp roepen) leiden als snel
tot gebruik van geweld. Dat geldt zelfs voor onbedoelde weerstand, zoals
wanneer slachtoffers van schrik 'bevriezen'. Een van onze respondenten
legde het uit op de volgende manier:

"Ik zeg eerlijk, dat is het beste, gewoon. Ook op straat, als je wordt
overvallen, werk gewoon mee, dat is gewoon voor jouw voordeel. Gewoon,
je gaat geen klappen opvangen, of steekwonden of je gaat niet
geschoten... Als je gewoon rustig meewerkt, dan is er niks aan de hand, is
het gewoon zo snel mogelijk voorbij."

BESCHRIJVINGEN VAN OVERVALLEN

Om inzicht te krijgen in het gebruik van geweld tijdens overvallen waren
gedetailleerde beschrijvingen nodig. Wat gebeurt er precies tijdens
overvallen? Uiteindelijk werden 143 overvallen uitgebreid beschreven.
Omdat de beschrijvingen gedetailleerd waren, kon worden vastgesteld op
welk moment van de overval de daders geweld gebruikten. Bij 46
overvallen gebruikten de daders meteen bij aanvang van de overval fysiek
geweld. In deze gevallen had het geweld niets met het gedrag van de
slachtoffers te maken. Zij werden zich pas bewust van de overval door het
geweld.

OVERVALLEN OP 'JONGENS VAN DE STRAAT'

Deze 46 bij aanvang reeds gewelddadige overvallen zijn vergeleken met de
97 andere overvallen. Het gebruik van geweld heeft vooral met verwachte
weerstand te maken, zo blijkt. Overvallers karakteriseerden de
slachtoffers van deze overvallen meestal als streetwise. Dat wil zeggen,
jongens die de regels van het straatleven goed kennen en die veel
buitenshuis verblijven. Zij zijn gewend om te vechten en zullen niet
zomaar hun eigendommen afgeven. Respondenten herkennen hen aan
uiterlijke leefstijlkenmerken, zoals kleding en taalgebruik. Het begrip
streetwise valt niet samen met 'crimineel'.

Bij de overvallen die
niet met geweld
beginnen, eindigt
ongeveer de helft
uiteindelijk toch met
geweld

Mensen die zich aan fraude,
belastingontduiking, of andere vormen
van witteboordencriminaliteit schuldig
maken, worden bijvoorbeeld wel als
'crimineel' aangeduid. Maar niet als
streetwise. Als slachtoffers als streetwise
worden gezien, verwachten overvallers
dat zij weerstand zullen bieden. Om te

voorkomen dat slachtoffers daartoe de kans krijgen, worden zij zonder
voorbehoud en met geweld overrompeld. Bij overvallen op 'jongens van de
straat' vergeleken veel respondenten hun werkmethode met die van een
arrestatieteam. Die methode hadden velen als 'slachtoffer' ondergaan:

"Het is precies hetzelfde als hoe een arrestatieteam te werk gaat. Die
komen binnen met zoveel overmacht, dat je gewoon geen schijn van kans
hebt. En die indruk moet je geven op het moment dat je ergens binnen

komt.”

Bij de overvallen die niet met geweld beginnen, eindigt ongeveer de helft uiteindelijk toch met geweld tegen de slachtoffers. De door slachtoffers geboden weerstand lijkt voor overvallers verreweg de belangrijkste reden te zijn om tot geweld over te gaan. Van de 46 overvallen waar het slachtoffer zich op geen enkele manier verzette, werd er bij 4 (9 procent) lichamelijk geweld gebruikt. Dat gebeurde bij maar liefst 42 (82 procent) van de 51 gevallen waar slachtoffers weerstand boden. Dat geldt niet alleen bij actieve vormen van verzet zoals pogingen om de daders tegen te houden. Maar ook bij meer passieve vormen, zoals verbaal tegengas geven, om hulp roepen, of te traag reageren op de bevelen van de daders.

TOT BESLUIT: NON-VERBALE INTERACTIES

Wij doen momenteel vervolgonderzoek op basis van bij de politie beschikbare camerabeelden van overvallen in de detailhandel. Bij het programma Opsporing verzocht staat bijvoorbeeld de identificatie van de daders centraal. De observaties richten zich echter op de non-verbale interacties tussen daders, slachtoffers en omstanders. De hoop is dat het materiaal verdere aanwijzingen oplevert voor gewenst handelen door slachtoffers en omstanders van overvallen. <<

Wim Bernasco en Marie Rosenkrantz Lindegaard zijn beiden onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandaving (NSCR) in Amsterdam. Wim Bernasco is tevens hoogleraar bij de afdeling Ruimtelijke Economie van de Vrije Universiteit Amsterdam. Dit artikel is gebaseerd op het onderzoek [Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen](#), dat is uitgevoerd in opdracht van het Programma Politie & Wetenschap.

De auteurs zijn beschikbaar voor vragen en discussies via e-mail: [WBernasco\(at\)nscr.nl](mailto:WBernasco@nscr.nl) en [MLindegaard\(at\)nscr.nl](mailto:MLindegaard@nscr.nl).

Lees ook de laatste editie van
SECONDANT, magazine voor
maatschappelijke veiligheid.

